

Migrace je téma, které v současnosti silně rezonuje v politických a veřejných debatách nejen v Evropské unii. Je ovšem příznačné, že se diskuse soustřeďuje pouze na špičku ledovce – na migranty a migrantky, kteří překračují hranice do Evropské unie. Na jedné straně migranti a migrantky, kteří zůstávají mimo EU a kterých je daleko více, nejsou spojováni s tzv. migrační krizí. Na straně druhé jsou opomíjeny strukturální příčiny migrace a navrhovaná řešení stále kloužou po povrchu problému.¹

Podle poslední zprávy OSN o transnacionální migraci² bylo v roce 2017 celosvětově 258 milionů transnacionálních migrantů a migrantek, což představuje 3,4 procenta celosvětové populace. Počet uprchlíků a žadatelů o azyl byl na konci roku 2016 odhadován na 25,9 milionu, tj. 10,1 procenta transnacionálních migrantů. Ačkoli počet migrujících osob narůstá (v roce 2000 bylo celosvětově 173 milionů transnacionálních migrantů, v roce 2010 to bylo 220 milionů a v roce 2015 bylo celosvětově 248 milionů migrantů), zhruba polovina z celkového počtu transnacionálních migrantů zůstává ve stejném regionu, odkud pocházejí. Statistiky transnacionální migrace tak ukazují, že migrace je mezi světové makroregiony rozložena rovnoměrněji, než se běžně mylně předpokládá.

V této stati³ se zaměřím na ekonomické a sociální příčiny migrace, na jejichž pozadí ukážu problematičnost konstrukce kategorií politických migrantů/uprchlíků (zasluhujících přijetí a právní ochranu) a ekonomických migrantů (nezasluhujících přijetí).⁴ Ve druhé části vyložím metodologické a praktické limity současného dvojakého přístupu: bezhraničního ve vztahu k trhu a obchodu a hranicemi uzavřeného ve vztahu k odpovědnosti za naplňování lidských práv a globální spravedlnost. Zaměřím se na možnosti uplatňování extrateritoriálních závazků zakotvených v současné podobě mezinárodního práva a zároveň poukážu na jejich omezení. Následně nastíním argument pro odstupňovanou odpovědnost za globální spravedlnost. Ačkoli je možné se opřít o mezinárodní úmluvy garantující lidská práva a sociální zabezpečení lidem bez ohledu na jejich občanství,

---

1 Přes deklarované ambicióznější cíle *Evropského programu pro migraci* je vlastním cílem bilaterálních dohod EU se zeměmi kolem Středozemního moře zejména zadržení migrantů a migrantek mimo území států EU a na tato opatření je také alokováno značné množství finančních zdrojů z částky určené na výdaje související s migrací.

2 OSN. 2017. International Migration Report [highlights]. New York: OSN. Dostupné na http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (navštíveno 30. 12. 2017).

3 Kapitola byla vypracována s podporou výzkumného programu AV 21 *Globální konflikty a lokální souvislosti: kulturní a společenské výzvy* a s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378025.

4 Termínem migrant/ka zde neoznačuji všechny skupiny lidí, kteří překračují hranice států. Toto označení používám k pojmenování skupiny marginalizovaných migrantů a migrantek, kteří překračují hranice kvůli materiálnímu, sociálnímu či jinému strádání. Toto vymezení tedy vylučuje transnacionální profesionály a privilegované skupiny, kteří se stěhují do zahraničí v reakci na poptávku po jejich odbornosti a vzdělání a kteří mají přístup k významně flexibilnějšímu režimu transnacionální mobility.

žitá zkušenost migrantů a migrantek ukazuje významné mezery v přístupu k těmto právům. Tato situace zpochybňuje legitimitu současného mezinárodního práva, které přehlíží ekonomické a sociální faktory migrace, a zakládá potřebu jeho kosmopolitní redefinice.

Globální kapitalismus a transnacionální migrace

Narůstající globální interakce činí v současnosti sociální vztahy i globální rizika více propojenými, přičemž procesy a jednání v jedné části světa mohou mít významný dopad jinde. Migrace a nestabilní transnacionální finanční trhy jsou výmluvným příkladem této sociální dynamiky. Leslie Sklair⁵ ale ukazuje, že je třeba odlišit *obecnou* globalizaci a *kapitalistickou* globalizaci. Zatímco kapitalistická globalizace představuje jednu konkrétní historickou podobu globalizace, která je spojena s řadou negativních důsledků, obecně globální interakce jsou potřebné pro řešení globálních strukturálních nespravedlností vytvářených globálním kapitalismem. „Globalizace lidských práv je logickým a smysluplným spojením skutečné demokracie s progresivnější formou globalizace.“⁶ To také implikuje, že jak nostalgická antiglobalizační sociální hnutí, tak nacionalistické tendence odvolávající se na naturalizovanou ideu národního státu⁷ se mýjejí svojí povšechnou kritikou globalizace cíle.

William Robinson⁸ vymezuje kapitalistickou globalizaci jako čtvrtou fázi vývoje kapitalistického systému.⁹ Globální kapitalismus podle něj představuje kvalitativně nové stadium, kdy jsou utvářeny transnacionální

---

5 SKLAIR, Leslie. *Globalization*. Oxford: Oxford University Press, 2002; SKLAIR, Leslie. Globalizace lidských práv. In: HRUBEC, Marek (ed.). *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*. Praha: Filosofía, 2008, s. 49–81.

6 SKLAIR, Globalizace lidských práv, s. 51.

7 Ačkoli v tomto textu používám zavedený pojem národní stát, je nutné upozornit, že tento termín může být zavádějící, neboť nejde primárně o vymezení politického národního uskupení, kde se národem rozumí společenství sdílející jazyk, kulturu, historii, náboženství a teritorium. Primárním definičním znakem je moderní politická instituce státu ve smyslu teritoriální jednotky, dnes obvykle označované národní stát, který ovšem může být mnohonárodnostní. Podobně problematický je pojem metodologického nacionalismu, který používám dále v textu a který označuje přístup, jenž sociální procesy a fenomény analyzuje výhradně z perspektivy politické instituce státu.

8 ROBINSON, William. *Teorie globálního kapitalismu*. Přel. R. Převrátíl. Praha: Filosofía, 2009.

9 Čtvrté stadium vývoje kapitalistického systému se podle Robinsona formuje od 70. let 20. století a po pádu sovětského bloku bylo ustaveno jako kvalitativně odlišné od předchozí světové ekonomiky integrovaných národních kapitálů. Robinson definuje první fázi vývoje kapitalistického systému přechodem od feudalismu ke kapitalismu, symbolem této fáze jsou geografické objevy. Druhou fázi podle něj představoval klasický kapitalismus symbolizovaný průmyslovou revolucí, třetí fázi pak označuje jako korporátní kapitalismus, který je charakterizovaný vznikem integrovaného světového trhu. Srov. ROBINSON, William. *Teorie globálního kapitalismu*. Přel. R. Převrátíl. Praha: Filosofía, 2009, s. 30–35.

okruhy výroby a akumulace kapitálu a formuje se transnacionální kapitalistická třída, která není vázána na konkrétní stát. Na rozdíl od teorie světového systému, jež pojímá globalizaci jako kvantitativní proces integrace národních ekonomik do světové ekonomiky, Robinson formuluje teorii globálního kapitalismu, která současné globální interakce interpretuje jako kvalitativní změnu provázenou rozpadem národních okruhů akumulace a jejich reintegrací do nového globálního okruhu akumulace.¹⁰ Toto je důležitý analytický krok, jenž Robinsonovi umožňuje překonat metodologický nacionalismus, který výlučně aplikuje analytický rámec národních států a který převažuje nejen obecně v sociálních vědách, ale i konkrétně ve výzkumu migrace.¹¹ Současné zpomalení růstu globálního obchodu po ekonomické krizi 2008 či volání některých politických aktérů po ochraně lokálních ekonomik nezvrací dlouhodobé tendence globálního ekonomického systému, který prochází globalizujícími a deglobalizujícími stadii a je utvářen soutěžením různých skupin v rámci transnacionální kapitalistické třídy.¹²

Leslie Sklair³ redefinuje klasické vymezení kapitalistické třídy s ohledem na vývoj globálního kapitalistického systému. Transnacionální kapitalistickou třídu podle něj dnes tvoří čtyři frakce: *korporátní frakce*, jež zahrnuje vlastníky hlavních korporací a manažery, kteří je řídí a kontrolují, *státní frakce*, jež je tvořena globálními byrokraty a politiky na mezinárodní, národní i lokální úrovni, kteří spolupracují s globálním kapitálem, *technická frakce*, kterou tvoří profesionálové na globálních trzích práce, a *konzumeristická frakce*, jež je tvořena zejména aktéry, kteří kontrolují média, a jinými obchodníky.¹⁴ Podle Sklaira jsou ekonomické zájmy transnacionální kapitalistické třídy stále více globální. Hlavními aktéry jsou transnacionální korporace a mezinárodní a nadnárodní instituce (Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Světová obchodní organizace atd.), které v sou-

---

10 ROBINSON, William. *Teorie globálního kapitalismu*. Přel. R. Pěvřátíl. Praha: Filosofia, 2009; ROBINSON, William. *Global Capitalism and the Crisis of Humanity*. New York: Cambridge University Press, 2014.

11 SAGER, Alexander. Methodological Nationalism, Migration, and Political Theory. *Philosophy Faculty Publications and Presentations* [online]. Paper 24., 2013. Dostupné na http://pdxscholar.library.pdx.edu/phl_fac/24 (navštíveno 28. 7. 2017); WIMMER, Andreas – SCHILLER, Nina Glick. Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice: Budování národního státu, migrace a společenské vědy. *Sociální studia* 6 (1), s. 11–47.

12 ROBINSON, William. *Global Capitalism and the Crisis of Humanity*. New York: Cambridge University Press, 2014; SKLAIR, Leslie. The Transnational Capitalist Class, Social Movements, and Alternatives to Capitalist Globalization. *International Critical Thought* 2016, 6(3), s. 329–341; HARRIS, Jerry. *Global Capitalism and the Crisis of Democracy*. Atlanta: Clarity Press, 2016a; HRUBEC, Marek. *Od zneuznání ke spravedlnosti. Kritická teorie globální společnosti a politiky*. Praha: Filosofia, 2011.

13 SKLAIR, Leslie. *The Transnational Capitalist Class*. Malden – Oxford: Blackwell Publishing, 2003.

14 SKLAIR, Leslie. *The Transnational Capitalist Class*. Malden – Oxford: Blackwell Publishing, 2003, s. 17–23.

činnosti se všemi frakcemi transnacionální kapitalistické třídy prosazují globální kapitalistický projekt prostřednictvím dohod o volném obchodu, neoliberálních rozvojových projektů a politik či vyvoláváním válečných konfliktů. Státní frakce transnacionální kapitalistické třídy umožňuje nadnárodním korporacím prosazovat svoje zájmy na mezinárodně organizované politické scéně prostřednictvím hlavních mocností. Instituce národního státu zde tudíž stále hraje důležitou roli a po krizi 2008 ji transnacionální kapitalistická třída využívá v některých ohledech dokonce ve větší míře. V řadě případů západní státy svým jednáním přispívají k a umožňují negativní působení transnacionálních korporací a k udržení své vlivové pozice využívají koloniální historii a na ni navazující současnou geopolitickou hierarchii. Na druhé straně jsou možnosti zejména menších a chudších států působit proti největším transnacionálním korporacím pouze omezené. V současném globálně propojeném světě národní státy nemohou vždy zajistit dodržování lidských práv lidí na svém území.

Z dlouhodobého historického hlediska je rozvoj kapitalismu spjat s dobýváním a tento vojenský aspekt rovněž prochází transnacionální transformací – prostorové dobývání nových trhů bylo nahrazeno vytvářením nových trhů, kterými jsou samotné vojenské intervence a represivní opatření. Jerry Harris analyzuje soupeření národní a transnacionální složky kapitalistické třídy uvnitř vojensko-průmyslového komplexu v USA po 11. září 2001.¹⁵ Přes napojení vojensko-průmyslového komplexu na politické instituce hlavních velmocí, mezi nimiž má hegemonní postavení USA, se ale stává militarizovaná akumulace, jak ji označuje Robinson,¹⁶ součástí globální ekonomiky, v níž je odpovědí na problém nadměrné akumulace. Robinson argumentuje, že militarizovaná akumulace nepředznamenává novou éru imperialismu, „militarizovaná akumulace dnes není stejná jako předchozí ‚válečné keynesiánství‘, protože velká část válčení samotného a souvisejících procesů sociální kontroly a represe byla privatizována a částečně privatizována. [...] militarizovaná akumulace dnes zahrnuje nahrazení státních vojáků námezdními armádami („soukromé bezpečnostní firmy“), subdodávky rekonstrukčních projektů, vojenské inženýrství, výstavbu vojenských a dalších s konflikty spojených základen, dodávky jídla, konzumního zboží, služeb okupačním armádám, výstavbu soukromých vězení a „bezpečnostních zdí“, a dokonce subkontraktování mučení a výslechů.“¹⁷ Represivní praktiky proti migrantům bez dokladů, zabezpečování a kontrola hranic, detenční zařízení a další související migrační byznys jsou součástí této militarizované akumulace.

---

15 HARRIS, Jerry. *Dialektika globalizácie. Ekonomický a politický konflikt v nadnárodním svete*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2016.

16 ROBINSON, William. *Global Capitalism and the Crisis of Humanity*. New York: Cambridge University Press, 2014.

17 Tamtéž, s. 151.